

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан факультету історії та
міжнародних відносин
/Віталій АНДРЕЙКО/

«30» серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	034 Культурологія
Освітня програма	Культурологія
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород 2023

Робоча програма навчальної дисципліни «**Основи матеріальної культури**» для здобувачів **першого (бакалаврського) рівня** вищої освіти галузі знань **03 Гуманітарні науки**, спеціальності **034 Культурологія**, освітньої програми «**Культурологія**».

Розробник: Прохненко І. А., к.і.н., доцент кафедри археології, етнології та культурології ФІМВ

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри археології, етнології та культурології

протокол № 11 від «9» червня 2023 р.

Завідувач кафедри Надія КЕРЕЦМАН

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин

протокол № 8 від «30» червня 2023 р.

Голова науково-методичної комісії Світлана МИШКО

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 4	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	1	1
Кількість модулів –2	Семестр:	
	1	1
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 3	Лекції:	
	40	12
	Практичні (семінарські):	
	20	6
Вид підсумкового контролю: іспит	Лабораторні:	
	-	-
Форма підсумкового контролю: усна	Самостійна робота:	
	60	102

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Основи матеріальної культури**» є формування у студентів системи знань про історію виробництва знярядь праці, зброї, прикрас та інших категорій речей з найдавніших часів до початку середньовіччя та набуття здобувачами вищої освіти уявлень про елементи матеріальної культури в їх історичному розвитку у визначений хронологічний період та можливості їх використання у повсякденному житті і професійній діяльності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей:

Загальні компетентності:

ЗК - 1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК - 2 Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК - 3 Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК - 4 Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК - 6 Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК - 7 Здатність працювати автономно.

ЗК - 9 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК - 12 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетентності:

ФК - 1 Здатність презентувати результати професійної діяльності в усній та письмовій формі, надавати відповідну аргументацію.

ФК - 2 Здатність визначати ступінь цінності та унікальності об'єктів культури у українському та міжнародному контекстах.

ФК - 3 Здатність критично аналізувати культурні явища та процеси з використанням загальнонаукових та спеціальних наукових методів.

ФК - 4 Здатність розуміти та інтерпретувати джерела культури (писемні, речові, візуальні) з урахуванням різних контекстів (історичного, соціального, антропологічного, політичного, релігійного, екологічного тощо).

ФК - 5 Здатність використовувати різноманітні джерела інформації та методологічний апарат культурології для виявлення, аналізу культурних потреб суспільства.

ФК - 9 Здатність оцінювати матеріальну та духовну цінність об'єкта культурної спадщини різних історичних періодів та географічних ареалів.

ФК - 10 Здатність популяризувати знання про культуру та поширювати інформацію культурологічного змісту використовуючи сучасні інформаційні, комунікативні засоби та візуальні технології.

ФК - 12 Здатність дотримуватися стандартів професійної етики та міжкультурної комунікації.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «**Основи матеріальної культури**» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

Навчальна дисципліна «**Основи матеріальної культури**» вивчається у першому семестрі першого бакалаврського рівня, тому й не має передумов до вивчення у зазначеній освітній програмі

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «**Культурологія**», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Мати навички критичного мислення, викладати у зрозумілий спосіб власні думки, здійснювати їх аргументацію.	ПРН-1
Аналізувати, коментувати, узагальнювати, наукові та аналітичні тексти культурологічного характеру	ПРН-2
Знати та розуміти теоретичні підходи до визначення культури, її проявів та форм існування.	ПРН-4
Збирати, упорядковувати та аналізувати інформацію щодо культурних явищ, подій та історико-культурних процесів.	ПРН-5
Розуміти чинники культурної динаміки, принципи періодизації культурних процесів, їх специфічні риси та характеристики.	ПРН-7
Розпізнавати та класифікувати різні типи культурних продуктів, визначати їх якісні характеристики на основі комплексного аналізу.	ПРН-10

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Основи матеріальної культури**»:

Очікувані результати навчання з дисципліни	Шифр ПРН
Студент має отримати навички критичного мислення, викладати у зрозумілий спосіб власні думки, здійснювати їх аргументацію.	ПРН-1
Навчитись аналізувати, коментувати, узагальнювати, наукові та аналітичні тексти культурологічного характеру	ПРН-2
Знати та розуміти теоретичні підходи до визначення культури, її проявів та форм існування.	ПРН-4
Збирати, упорядковувати та аналізувати інформацію щодо культурних явищ, подій та історико-культурних процесів.	ПРН-5
Розуміти чинники культурної динаміки, принципи періодизації культурних процесів, їх специфічні риси та характеристики.	ПРН-7
Розпізнавати та класифікувати різні типи культурних продуктів, визначати їх якісні характеристики на основі комплексного аналізу.	ПРН-10

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Оцінювання якості знань студентів, в умовах організації навчального процесу за кредитно-модульною системою здійснюється шляхом поточного, модульного (проміжного), підсумкового (семестрового) контролю.

Поточний контроль

Поточний контроль – це оцінювання знань студента під час семінарських занять, самостійної роботи та активності студента на занятті.

Поточний контроль рівня засвоєння навчального матеріалу дисципліни оцінюється за п'ятибальною шкалою. У кінці семестру виводиться середнє арифметичне усіх одержаних оцінок за відповіді та модуль. Одержаний результат переводиться у бали.

Якщо студент жодного разу не відповідав на семінарських заняттях, матиме за відповідний поточний контроль 0 балів.

Форми участі студентів у навчальному процесі, які підлягають поточному контролю:

- Виступ з основного питання.
- Усна наукова доповідь.
- Доповнення, запитання до виступаючого, рецензія на виступ.
- Участь у дискусіях, інтерактивних формах організації заняття.
- Аналіз джерельної і монографічної літератури.
- Письмові завдання (тестові, контрольні, творчі роботи тощо).

Результати поточного контролю заносяться до журналу обліку роботи академічної групи. Позитивна оцінка поточної успішності студента за відсутності пропущених і невідпрацьованих семінарських занять, позитивні оцінки за модульні роботи є підставою допуску до підсумкової форми контролю – іспиту.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота				Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	60	100
10	10	10	10		

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота				Модульна контрольна робота	Сума
T5	T6	T7	T8	60	100
10	10	10	10		

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	40	5	40
Модульна контрольна робота	1	60	1	60
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Модульний контроль (МК) проводиться два рази за семестр, відповідно до графіка навчального процесу.

Контрольні заходи модульного контролю з навчальної дисципліни проводяться під час семінарських занять в академічній групі відповідно до розкладу занять.

Контрольні заходи модульного контролю проводяться у комбінованій формі: у вигляді тестування та письмових контрольних робіт. Вид контрольного заходу та методика урахування складових модульного контролю при визначенні оцінки за МК розробляється викладачам і затверджується кафедрою.

До контрольного заходу відповідного модульного контролю студент допускається незалежно від результатів поточного контролю. На консультаціях студент може відпрацювати пропущені семінарські заняття, захистити індивідуальні завдання, реферати, а також ліквідувати заборгованості з інших видів навчальної роботи.

Студент, який з поважної причини не зміг з'явитися на модульний контроль за дозволом декана може скласти пропущений модульний контроль з предмету.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Студенти, які за результатами модульних контролів здобули з навчальної дисципліни не менше від встановленої мінімальної кількості балів, атестуються із виставленням їм державної семестрової оцінки («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») відповідно до шкали переведення. Студенти, які атестовані з оцінкою «незадовільно» зобов'язані скласти семестрові екзамени. Семестрові екзамени можуть також скласти студенти, які бажають покращити оцінку, отриману за результатами модульних контролів. Оцінювання знань на екзаменах здійснюється у 100-бальній шкалі.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1

Тема 1. Вступ до курсу.

Предмет, мета, завдання та структура курсу. Хронологічні та територіальні рамки курсу. Матеріальна культура у широкому розумінні. Складові матеріальної культури. Основні поняття та терміни. Джерельна база і методологічні засади вивчення історії матеріальної культури. Методологія історії культури. Метод у науці. Основні методи дослідження: типологічний, історико-порівняльний, історико-генетичний, метод картографування, метод фізичного моделювання. Природничо-наукові методи дослідження. Наукові принципи.

Тема 2. Кам'яна індустрія.

Початок кам'яної індустрії. Сировина. Основні породи каменю, що використовувалися у кам'яній індустрії найдавнішого періоду історії людства (андезит, кремій, базальт, кварцит, обсидіан). Знаряддя давньої людини. Чопери й чопінги – найдавніші знаряддя праці. Розвиток виготовлення знарядь впродовж палеоліту. Технологічні прийоми у виготовленні кам'яних знарядь їх форми та призначення (нуклеуси, макроліти, відщепи, різці, скребла, тесла, сокири, ножі, наконечники, ретуш, ударна площадка, ударний бугорок тощо). Розповсюдження мікролітів. Мікролітична техніка. Кремінна індустрія мезолітичного часу. Кам'яна індустрія неоліту. Поява нових прийомів обробки каменю – шліфування, полірування, пиляння,

свердління. Пам'ятки кам'яного віку та їх комплекси. Кам'яні вироби доби палеометалів, їх характеристика та сфера використання. Використання кам'яних виробів у господарському житті, їх асортимент.

Тема 3. Вироби з дерева та кістки.

Використання дерева в житті давнього населення. Питання технологій і організації деревообробного виробництва. Сировина. Джерела реконструкції деревообробного виробництва. Знаряддя деревообробки (сокири, тесла, стамески, долота та ін.). Групи виробів з дерева: домобудівництво (житла, навіси тощо); засоби пересування (човни, повозки та їх деталі); знаряддя праці для обробки землі (палки-копалки, палки з кам'яними та кістяними наконечниками та ін.); предмети озброєння (лук та стріли, щити, древка для списів); предмети господарсько-побутового призначення (посуд, дерев'яні ручки для господарських предметів, меблі). Деревообробні промисли та ремесла.

Використання кісток тварин як сировини для виготовлення різноманітних предметів. Сировина, групи кісткового матеріалу: кістка; твердий (щільний) ріг (олень, лось, козуля); порожній ріг (велика та дрібна рогата худоба); зуби, ікла, бивні. Технологія обробки кісток. Технологічні рівні обробки кісток. Асортимент кістяних виробів: знаряддя праці (проколки, голки та ін.), зброя та знаряддя промислів (наконечники стріл, гарпунів, гачки, деталі зброї та ін.), прикраси та предмети побуту (шпильки, буси, гребінці, накладки, гральні кістки та ін.). Знахідки виробів з дерева та кістки на пам'ятках Закарпаття.

Тема 4. Шкіряне виробництво, прядіння та ткацтво.

Шкіряне виробництво: основні питання. Знаряддя обробки шкіри, їх форми та матеріал. Еволюція знарядь шкіряного виробництва. Скребки, ножі, мікроскребки, бокові скребки та ін. Технологія обробки шкіри (розмочування, міздріння, розрихлення, бучення, дублення, сушіння, лискування).

Прядіння та ткацтво: Загальні питання. Значення волокнистих речовин в історії матеріальної культури. Початкові способи виготовлення ниток. Прядіння. Ткацтво. Сировина (бавовна, льон та ін.). Знаряддя прядіння та ткацтва (пряслиця, грузила). Вироби.

Модуль 2

Тема 5. Керамічні вироби.

Кераміка – перший штучний матеріал. Кераміка у широкому розумінні. Керамічні вироби (посуд, грузила, пряслиця, будівельні матеріали та ін.). Керамічний посуд як історичне джерело. Характеристика форм і параметрів посуду (вінчик, шийка, плечико, тулуб, нижня частина, дно, ручки). Характеристика посуду за технологією виготовлення. Обробка глиняної маси, склад гончарних глини, домішки (шамот, жорства, пісок, органічні домішки). Техніка обробки поверхні посуду (лощіння, розпис, врізний, пластичний та штампований орнамент). Липний посуд. Кружальний посуд. Випал керамічної продукції (вогнищевий випал, пічний випал, відновлювальний випал, окислювальний випал). Типологія керамічного посуду за призначенням. Кераміка для приготування їжі. Столовий посуд. Тара для зберігання припасів. Знаряддя праці гончаря. Розвиток керамічного виробництва, основні етапи. Імпорти та чужорідні впливи.

Тема 6. Вироби з металів.

Перший метал. Поняття «металургія». Початок обробки міді і поява бронзи. Техніка видобутку сировини. Добування та обробка міді способом холодного кування. Плавка міді. Сплави. Поява бронзи. Технологія виготовлення бронзових виробів. Знаряддя праці металургів. Розвиток кольорової металургії. етапи місцевої металообробки. Асортимент металевих предметів доби міді-бронзи та їх характеристика.

Час появи заліза. Перевага заліза над іншими металами. Поява перших залізних знарядь. Технологія видобутку руди (сиродутний спосіб). Ковальська техніка. Розвиток чорної металургії. Вплив чорної металургії на розвиток господарства. Залізні вироби: знаряддя праці, зброя, деталі одягу, прикраси, кінська упряж тощо.

Ювелірна справа. Лігатура, проба, карат. Монети, їх поява та виробництво. Сліди монетного виробництва. Монетні скарби.

Тема 7. Вироби зі скла.

Загальні поняття про скло. Джерела історії скла. Найбільш давні зразки скляних виробів. Поширення склоробства та етапи його розвитку. Технологія давнього виробництва скла (техніка гарячої обробки скла, накладання слоїв, різання, шліфування, видування скла та ін.). Сировинні компоненти давнього скла. Хімічний склад давнього скла. Барвники (домішки оксидів металів).

Розповсюдження скла на території України та сліди його виробництва. Зразки скляних виробів. Скляні прикраси (бісер, намисто, браслети) та посуд. Імпорт. Знахідки скляних виробів та їх характеристика.

Тема 8. Поселення та городища, житла і виробничі споруди.

Поява перших штучних жител. Житла кам'яного віку їх характеристика. Еволюція первісного житлобудівництва. Поселення. Землянки, напівземлянки, наземні споруди, житла каркасно-стовпової конструкції. Характеристика житлових конструкцій (форми, розміри). Сировина для будівництва. Розташування та планування поселень.

Поява фортифікаційних споруд, городища та їх характеристика. Городища-сховища. Виробничі та господарські будівлі. Печі для випалу кераміки, конструктивні їх особливості, варіанти. Гончарні майстерні та центри. Горни для виплавки металів. Металургійні центри. Ковальські та ювелірні майстерні їх характеристика.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: денна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Модуль 1						
Тема 1. Вступ до курсу.	14	4	2			8
Тема 2. Кам'яна індустрія.	18	6	4			8
Тема 3. Вироби з дерева та кістки.	14	4	2			8
Тема 4. Шкіряне виробництво, прядіння та ткацтво.	12	4	2			6
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	60	20	10			30
Модуль 2						
Тема 5. Керамічні вироби.	16	6	2			8
Тема 6. Вироби з металів.	16	4	4			8
Тема 7. Вироби зі скла.	14	4	2			8
Тема 8. Поселення та городища, житла і виробничі споруди.	12	4	2			6
Модульна контрольна робота	2	2				
Разом за модуль	60	20	10			30
Разом за семестр	120	40	20			60

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	Форма навчання: заочна					
	Усього	у тому числі				
лекції		практичні (семінарські)	лабораторні	індивідуальна робота	самостійна робота	
1-й семестр						
Тема 1. Вступ до курсу.	20	2				18
Тема 2. Кам'яна індустрія.	16	2	2			12
Тема 3. Вироби з дерева та кістки.	12					12
Тема 4. Шкіряне виробництво, прядіння та ткацтво.	12					12
Тема 5. Керамічні вироби.	16	2	2			12
Тема 6. Вироби з металів.	16	2	2			12
Тема 7. Вироби зі скла.	14	2				12
Тема 8. Поселення та городища, житла і виробничі споруди.	14	2				12
Разом за семестр	120	12	6			102

6.3. Теми практичних (семінарських) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Історія дослідження матеріальної культури.	2	-
2	Знаряддя праці та ужиткові речі.	2	2
3	Культура побуту: житло, вбрання, харчування.	2	-
4	Зброя та спорядження воїнів.	2	-
5	Прикладне мистецтво.	2	-
6	Матеріальна культура кам'яного віку.	2	2
7	Матеріальна культура епохи ранніх металів.	2	2
8	Матеріальна культура племінного світу Центральної та Західної Європи залізної доби.	2	-
9	Матеріальна культура кочівників Східної Європи.	2	-
10	Особливості дослідження матеріальної культури епохи великого переселення народів.	2	-
Разом		20	6

6.4. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Дослідження матеріальної культури.	6	12
2	Еволюція знарядь праці.	6	10
3	Культура повсякдення.	6	10
4	Роль зброї в культурі давніх народів Європи.	6	10
5	Прикладне мистецтво.	6	10
6	Етапи розвитку матеріальної культури кам'яного віку.	6	10
7	Матеріальна культура доби бронзи на Закарпатті.	6	10
8	Матеріальна культура племінного світу Західної та Центральної Європи.	6	10
9	Матеріальна культура степових кочівників сходу Європи.	6	10
10	Особливості дослідження матеріальної культури епохи великого переселення народів.	6	10
Разом		60	102

6.5. Індивідуальні завдання у вигляді реферату

1. Дослідження матеріальної культури.
2. Еволюція знарядь праці.
3. Культура повсякдення.
4. Роль зброї в культурі давніх народів Європи.
5. Прикладне мистецтво.
6. Етапи розвитку матеріальної культури кам'яного віку.
7. Матеріальна культура доби бронзи на Закарпатті.
8. Матеріальна культура племінного світу Західної та Центральної Європи.

9. Матеріальна культура степових кочівників сходу Європи.
10. Особливості дослідження матеріальної культури епохи великого переселення народів.
11. Матеріальна культура середньовіччя: етапи розвитку, регіональні особливості.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

1. Технічні засоби експериментальної лабораторії Науково-дослідного інституту карпатознавства ДВНЗ «УжНУ».

2. Обладнання та програмне забезпечення систем моделювання реконструкції динаміки розвитку досягнень матеріальної культури в просторі і часі.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Дротенко В.І., Муляр Н. М. Основи матеріальної культури: підручник. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2015.
2. Культура і побут населення України (2-ге вид.). - Київ: Либідь, 1993.
3. Renfrew C., Bahn P. G. Archaeology: Theories, Methods, and Practice. Thames & Hudson, 2016, 672 p.

Допоміжна література

1. Бідзіля В.І. Історія культури Закарпаття на рубежі нашої ери. - Київ, 1971.
2. Казакевич Г. Кельти: традиційна культура та соціальні інститути. - Київ, 2006.
3. Казакевич Г. Кельти на землях України. - Київ, 2010.
4. Котигорошко В.Г. Верхнє Потисся в давнину. - Ужгород, 2008.
5. Стамеров К.К. Нариси з історії костюмів. Ч. 1. - Київ: Мистецтво, 1978.
6. Стамеров К.К. Нариси з історії костюмів. Ч. 2. - Київ: Мистецтво, 1981.
7. Тиводар М. Етнологія. - Ужгород, 1998.
8. Anthony D. W. The horse, the wheel, and language. Princeton – Oxford, 2007.
9. Aston M. Interpreting the Landscape. Landscape Archaeology and Local History. Routledge, London, 1997.
10. Aston M. Interpreting the Landscape from the Air. Stroud-Charlestone, 2002. Bayley J., Dungworth D., Paynter S. Archaeometallurgy. English Heritage Publication. Sterling Press Ltd., 2001.
11. Bordes, F. Leçons sur le Paléolithique. Tome I. Notions de géologie quaternaire. Cahiers du Quaternaire 7, Éditions du CNRS, Paris, 1984.
12. Bowens, A. (ed.). Underwater Archaeology. The NAS guide to principles and practices. Portsmouth, 2009.
13. Ceram C. W. Az első Amerikai. Az Észak-Amerikai régészet regénye. Budapest, Gondolat, 1979. 389 old.
14. Coins and the Archaeologist. Ed. J. Casey, R. Reece. London, 1988.
15. Fischer, Th. Die römischen Provinzen. Eine Einführung in ihre Archäologie. Stuttgart, 2001.
16. Gáspár D. Pannonia régészete. Budapest, Históriaantik könyvesház, 2008
17. Grynaeus A. Történeti ökológia / Környezettörténet. Kutatási szempontok régészhallgatók és minden érdeklődő számára. Budapest, Martin Opitz, 2022. 120 old.
18. Gyöngyössy M. A kincstalálástól az ásatásig. A régészeti feltárási jog története és hatályos szabályozása Magyarországon Budapest, Martin Opitz, 2017. 224 old.
19. Goldberg P., Macphail R. I. Practical and theoretical geoarchaeology. Blackwell Publishing, Oxford, 2006.
20. Harris E. C. Principles of archaeological stratigraphy. Academic Press, London, 1979.
22. Jankovich B. D. A felszíni leletgyűjtés módszerei és szerepe a régészeti kutatásban. Régészeti Továbbképző Füzetek 4. Szerk. T. Dobosi Viola. Budapest, 1993
23. Kotigorosko V., Centrul sacral al Tisei Superioare în epoca La Tene-ului târziu. –Satu Mare, 2015.

24. Kovács L. Honfoglalás és régészet. Budapest, Balassi kiadó, 1994. 309 old.
25. Kulcsár V. A kárpát-medencei szarmaták temetkezési szokásai. Múzeumi füzetek 49. Aszód, 1998.
26. Leidorf, K. Luftbildarchäologie – Geschichte und Methode. in: Becker, H. (Zgst.): Archäologische Prospektion. Luftbildarchäologie und Geophysik. Arbeitshefte des Bayerischen Landesamtes für Denkmalpflege, Band 59, München, 1996.
27. Pettitt, P. B., Davies, W., Gamble, C. S., Richards, M. B. Palaeolithic radiocarbon chronology: quantifying our confidence beyond two half-lives. *Journal of Archaeological Science* 30, 2003. 1685–1693 p.
28. Régészeti kézikönyv. Szerkesztők: Gróf P., Horváth F., Kulcsár V., F. Romhányi B., Tari E., T. Biró K. Főszerkesztő: Müller R. Budapest, Magyar Régész Szövetség, 2011
29. Report on the situation of Urban Archaeology in Europe. Strassburg 1999.
30. Richter, D. Advantages and limitations of Thermoluminescence dating of heated flint from Paleolithic sites. *Geoarchaeology* 22, 2007. 671–683.
31. Taylor R. E. Radiocarbon Dating: an Archaeological Perspective. Orlando, Florida: Academic Press, 1987.
32. Tylecote R. F. History of Metallurgy. The metals Society, London, 1976.
33. Trogmayer O. Múltbalató. Régészetünk nagy pillanatai. Budapest, Helicon kiadó, 2005.
34. Škoberne, Ž.: Budinjak. Kneževski tumul. Zagreb, 1999.
35. Virágos G., Belényesy K. Régészet az ezredforduló után: a régészet helye és szerepe a 21. század fejlett piacgazdaságában és a tudásalapú társadalomban. *ArchÉrt* 133 (2008)
36. Wainwright G. et. al. United Kingdom. In: Report on the situation of Urban Archaeology in Europe. (Ed. du Conseil de l'Europe) Strasbourg Cedex , 1999, 229–230.
37. Williamson T. Shaping Medieval Landscapes. Settlement, Society, Environment. Windgather Press, Maclessfield, 2004.

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20 ___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20 ___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20 ___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від «___» _____ 20 ___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)